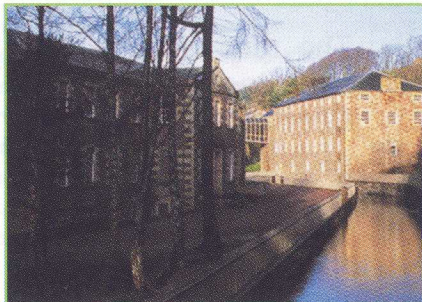

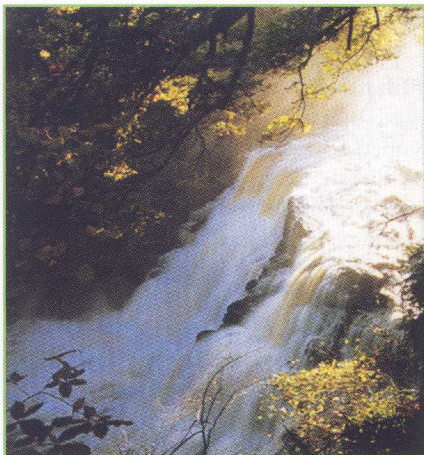
Bron 35 New Lanark

Fabrieksgebouwen.

Het kanaal.

Waterval in Clyde.

De winkel (nagebouwd van de winkel in 1820).

Bron 36

Tevreden

Mr Owen stuurde een bediende naar onze herberg. Tijdens de wandeling stelden wij hem vragen en zo hoorden wij dat hij al twintig jaar in dienst was bij Mr Owen. Hij had een vrouw en elf kinderen, van wie er vijf in de fabriek werkten. De andere zes kinderen waren nog geen tien jaar. Hij was tevreden met zijn zware verantwoordelijkheid en was niet bang voor de toekomst. Zijn kinderen werden goed opgeleid, niet alleen wat betreft kennis, maar ook in het geloof en in goede manieren. Hij nodigde ons uit om zijn woning met goed meubilair te bekijken. Tijdens ziekte van één van zijn kinderen gedurende vier maanden kreeg hij gratis goede medische zorg en medicijnen.

Dr Henry McNab, *The New Views of Mr Owen impartially considered*, 1819.

Bron 37

Gezinnen

Gezinnen die een goede naam hebben en met drie kinderen boven negen jaar die kunnen werken, zijn welkom. Zij krijgen een huis tegen een redelijke huur en vrouwen en kinderen krijgen werk. De kinderen kunnen gratis naar school: degenen die werken 's avonds en die daar nog te jong voor zijn overdag.

Old Statistical Account for Lanarkshire, 1793.

Bron 38

Weeskinderen

De kinderen die werken voor kost en onderdak zijn ondergebracht in één gebouw. Op dit moment zijn het 396 jongens en meisjes. Er zijn zes slaapzalen voor hen en per drie kinderen is er een bed. De muren en plafonds worden twee keer per jaar gewit met kalk en de vloeren worden schoongemaakt met kokend heet water en zand. De kinderen slapen in houten bedden en op strozakken die elke maand ververs worden.

David Dale, directeur van New Lanark, 1796.

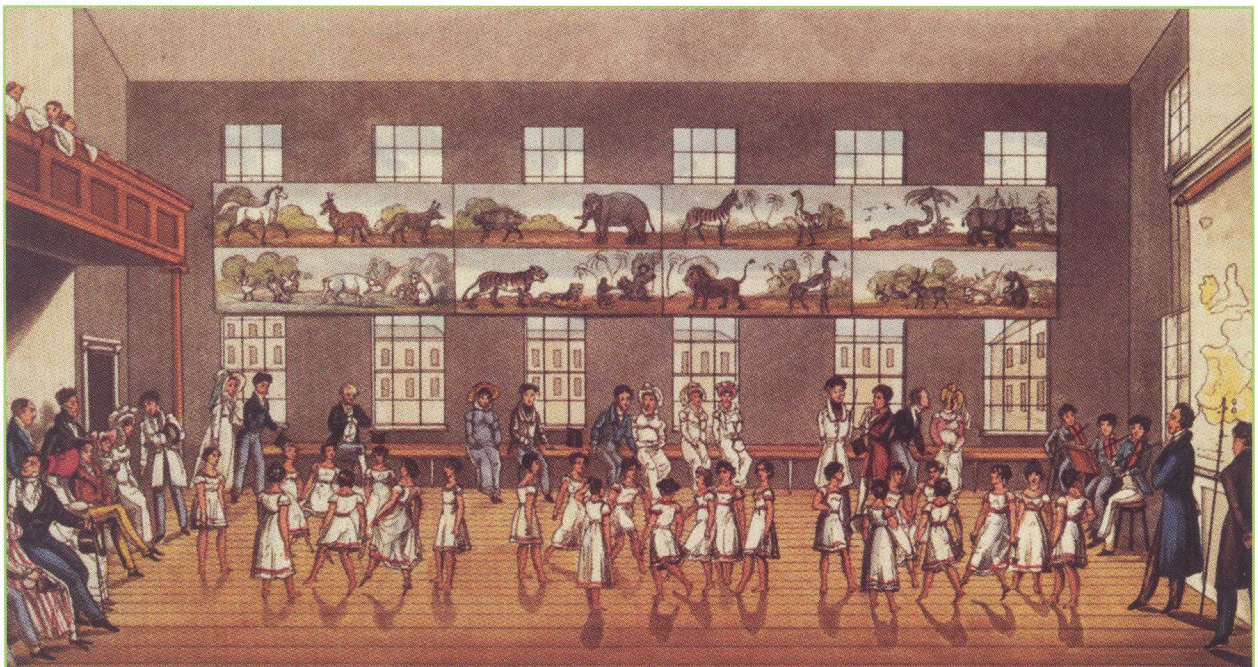
Bron 39

Kinderarbeid

Al snel merkte ik dat de kinderen in hun lichaamsgroei en hun verstandelijke ontwikkeling geremd werden door al zo jong elf-enhalf uur per dag te werken. Zij zagen er wel goed gevoed en gekleed uit en hadden goed onderdak. Een oppervlakkige waarnemer zou zeggen dat zij gezond waren. Maar hun ledematen waren meestal vergroeid en hun lichaamsgroei was achtergebleven. Hoewel één van de beste onderwijzers was aangehouden om deze kinderen 's avonds les te geven, maakten zij maar kleine vorderingen, zelfs in het leren van het alfabet.

Robert Owen, 1816.

Bron 40

Dansvoorstelling in het 'institute' in New Lanark. Let op de afbeeldingen van wilde dieren aan de wand.

Bron 41

Silent monitor

Voor iedere arbeider is er een lang, vierkant stuk hout, op elke zijde telkens beschilderd in wit, geel, blauw of zwart. Dit hout hangt duidelijk zichtbaar naast hem of haar om het gedrag aan te geven. Het beste gedrag wordt door wit weergegeven, het op één na beste door geel, en vervolgens blauw en als slechtste geldt zwart. Iedereen staat in een boek en 's avonds wordt achter elke naam door de opzichter een 1, 2, 3 of 4 genoteerd.

Dr. Henry McNab, *The New Views of Mr Owen impartially considered*, 1819.

Bron 42

Regels voor de bewoners

- Iedere woning moet minstens één keer per week worden gedweild en de muren moeten één keer per jaar worden gekalkt.
- De gemeenschappelijke trappen moeten wekelijks bij toerbeurt door de gebruikers worden schoongemaakt.
- Water, as en afval mogen niet uit het raam worden gegooid, maar moeten bij de deur worden gezet voor afvoer naar daarvoor bestemde plaatsen.
- In de huizen mogen geen koeien, varkens, kippen of honden worden gehouden.

Robert Owen, ca. 1800.

Bron 43

Owens doelstellingen

Ik zag dat de arme arbeidersbevolking leefde in ellendige omstandigheden. Als er niets zou veranderen, zouden zij het steeds slechter krijgen en dat zou tot geweld en sociale onrust kunnen leiden. Als wij dat niet wilden laten gebeuren, zouden er veranderingen in hun levensomstandigheden en de manier waarop zij werden behandeld, moeten komen.

Robert Owen, *A New View of Society*, 1817.

Bron 44

Human machines

Owen bedriegt zichzelf. Hij is mede-eigenaar en directeur van een grote onderneming, die in feite niet veel anders is dan een plantage in Amerika. De mensen in zijn fabriek zijn blank en volgens de wet vrij om ontslag te nemen. Maar als zij blijven zijn zij net zo onvrij als neger-slaven. Zijn goede karakter en zijn ijdelheid zorgen ervoor dat hij deze menselijke machines, zoals hij hen echt noemt, zo gelukkig mogelijk probeert te maken. En omdat hij dit met 2210 mensen kan doen, die volle-

dig van hem afhankelijk zijn, denkt hij dat de hele mensheid op die manier geregeerd kan worden. Owen laat buiten beschouwing dat zo'n systeem niet leidt tot volledige vrijheid, maar alleen kan worden gehandhaafd door absolute macht. Karaktervorming? Zijn instellingen breken juist alle karaktereigenschappen af. Persoonlijkheid en beschaving worden juist vernietigd en zo gaan kracht en geluk van mensen verloren.

R. Southy, *Journal of a Tour in Scotland*, 1819.

Bron 45

Het Owenisme

In de tijd dat Owen het management van New Lanark overnam werd al schande gesproken van de levensomstandigheden van de nieuwe arbeidersklasse. Owen had zich voorgenomen te bewijzen dat dit niet het onvermijdelijke gevolg hoefde te zijn van industrialisering of winstbejag. Wat dat betreft verschilde hij niet van andere filantropische industriëlen. Maar Owen ging een stapje verder: zijn programma in Lanark was niet alleen gebaseerd op filantropie, efficiëntie of op zijn plichtsbef jegens de werknemers, maar op zijn overtuiging dat 'het menselijk karakter niet gevormd wordt dóór, maar vóór de mens'. Het kwam erop neer dat hij dacht het karakter van mensen te kunnen veranderen door wijziging van hun levensomstandigheden. 'Het einddoel van de karaktervorming is het geluk', zo geloofde hij, 'want het streven naar geluk zal de enige godsdienst van de mens zijn.'

Ian Tod en Michael Wheeler, *Utopia, wereldhervormers tussen werkelijkheid en fantasie*, 1979.

Bron 46

Winst

De fabriek in New Lanark maakte, evenals de gehele gloednieuwe machinale katoenspinnerij, goede winsten. De jonge Owen werd hier de nieuwe heerser; zijn winstzucht en die zijner mede-eigenaars zouden voortaan de bestaansreden van het dorp zijn. Zo verrichtte hij een klein wonder. Het bedrijf bleef winst afwerpen, maar niet genoeg naar de zin van de compagnons. Rijke weldoeners namen toen de fabriek over en stelden Owen in staat verder te werken, mits zij maar 5% per jaar van hun kapitaal zouden krijgen.

Th. van Tijn, *Het socialisme in de 19de eeuw. In: Fasen en facetten*, 1977.